

Fietsers voor Slotterhof, Amsterdam, 1959. Foto: Cas Oorthuys, Nederlands Foto Archief, Rotterdam.

De sociale esthetiek van de wederopbouw

Bram Kempers

Welke sociale verschijnselen onthult Cas Oorthuys en wat blijft verborgen?

Op de voorgrond verrijzen de imposante flats van Berghoef in Slotervaart, op de achtergrond ligt een kale vlakte, afgebied door flatgebouwen in Osdorp. Zes mensen verschijnen tegen het decor van functioneel ontworpen hoogbouw, zojuist gereed gekomen als monumentaal geheel in de voor het overige met veel gevoel voor kleine schaal en

menselijke maat ontworpen tuinsteden in Amsterdam-West. Links rijden een vrouw en een man op degelijke fietsen, de man in een lange donkere jas met een hoed, de dame met een hoedje; ze doen een beetje denken aan de beroemde foto van koningin Juliana en prins Bernhard op de fiets. Fietsen en plaveisel maken een ouderwetse indruk temidden van de moderne architectuur. Rechts op het balkon van de flat, waarvan de naam Sloterhof de locatie prijsgeeft, kijkt een jong gezin naar de fietsers: vader, moeder en twee kinderen. Althans, dat vermoedt de kijker, die met deze beeldbeschrijving al heel veel heeft toegevoegd aan wat de foto zelf te zien geeft.

Herinneringen en hernieuwde waarnemingen tuimelen over elkaar heen. De foto verschilt van het beeld dat ik in mijn hoofd had. Gezichtspunt en gebouwen klopten, maar de mensen waren anders: ik meende dat het een jong gezin op een fiets was en wist niets meer van de mensen op het balkon.

Deze foto verbeeldt het alledaagse leven tijdens de wederopbouw, het is een portret van een samenleving waarvan ik alleen de nadagen bewust heb meegemaakt. De fotograaf en mijn ouders hoorden tijdens mijn kinderjaren bij die samenleving en gaven er professioneel vorm aan: als fotograaf en ontwerper. Mijn vader begon als links kunstenaar maar, net als Cas Oorthuys, verdiende hij voornamelijk zijn brood met werk voor het bedrijfsleven. De een als grafisch vormgever, de ander als fotograaf - vaak samen werkend aan een jaarverslag of gedenkboek. Ze waren vrienden. Concreet hoorden beiden bij de plek van de foto, maar elk op eigen wijze.

Achter de torenflat wordt gebouwd aan een villa, waarvan het linkerdeel nog net zichtbaar is. Mijn ouderlijk huis gaat geheel schuil achter de flat, één van de vele dingen die de foto verhult. Dat geldt ook voor de man achter de camera. Cas Oorthuys kwam er op bezoek als vriend. Hij heeft mij er in 1961 gefotografeerd als kind op rolschaatsen voor het huis en op een andere foto met drie andere kinderen staande op de brugleuning van de Lelylaan. Achter de foto van Sloterhof gaat mijn jeugd schuil.

Tegelijk staat de wereld van mijn jeugd op de foto. Daarom verhult het zo duidelijk ogende beeld voor mij zowel meer als minder dan voor de meeste anderen. Met de slee snelde ik van het talud. In

de korte tijd voor de opening van deze hypermoderne uitvalsweg rolschaatste ik er op het verse asfalt. Ik wandelde onderlangs, wanneer ik voor mijn moeder naar de groentenman ging, of voor mijn vader, toen hij nog twee pakjes Lexington per dag rookte, naar de sigarenwinkel toog. Op de sloot rechts van de fietsers heb ik leren schaatsen. Nog steeds kom ik er, wanneer ik een keer per week, meestal op zaterdag, mijn moeder bezoek, eerst alleen, later met mijn zoon en de afgelopen jaren met mijn dochter. De plek van die foto is, realiseer ik mij door het schrijven van dit stukje, de meest intensief bezochte plek uit mijn hele leven.

De fotograaf hoort bij mijn leven. Ik kwam graag bij hem thuis. Midden in de ruime kamer stond een rode koffiemolen, voorzien van twee raderen, waarmee de grote mensen verse koffie maalden. Als klein kind mocht ik ook draaien, staande op een krukje terwijl de volwassenen aan de jenever gingen. Veel kracht was nodig om ze rond te krijgen, maar het gekraak van de bonen en hun vrijkomende geur gaven een gevoel van triomf. Naast Cas Oorthuys had Metten Koornstra een atelier, waar hij elk jaar in de winter de versieringen voor het Boekenbal maakte. In een boek uit 1984 over Metten Koornstra staat een foto van Koornstra met de Boekenbaldecors en één met de koffiemolen. Met mijn vader ging ik nogal eens wandelen, en dan liepen we vaak bij Cas en Metten binnen. Ik vond dat prachtig, ik vind die herinneringen nog steeds mooi en ik ben blij dat ik het toen ook al bijzonder vond.

Later had Cas Oorthuys een groot atelier aan de Prinsengracht. Wat de geur van koffie aan de Amstel betekende, werd hier het spoelende water waarin de vele foto's lagen te wachten op hun onthulling: het ellenlange bad waarin ze werden ontwikkeld in de eindeloos lange gang van de voordeur tot het atelier. In zo'n bad is ook de foto van de plek bij mijn ouderlijk huis ontwikkeld.

Aan deze foto van Sloterhof kleeft echter niet louter serene nostalgie. Het beeld toont veel maar verhult ook veel, ook emotioneel. Mijn ouders waren met hun jonge kinderen naar Amsterdam-West verhuisd. En dat deed je niet volgens hun artistieke vrienden, die enkele jaren eerder dan mijn ouders de provincie hadden verlaten, eerder links en atheïst waren geworden dan zij en zich eerder een nieuwe levensstijl hadden eigengemaakt. Men woonde aan de

gracht of aan de Amstel. Amsterdam-Zuid bestond toen niet als optie. De sprong naar de tuinsteden gold als afkeurenswaardig, dat was geen plek om te wonen - geen stad en geen land. Voor mijn ouders was het een hele stap: zelf een villa met atelier laten bouwen aan de Sloterplas na het wonen in een gehuurd bovenhuis op de hoek van de Nieuwe Prinsengracht en de Lepelstraat. De oude vrienden vonden het maar niets. De plek bleek wel fotogeniek te zijn, maar het fotogenieke verhult niet alleen de charme van de artistieke *bohémiens*, maar ook hun onderlinge wrijving.

Wat de foto verbergt is zowel de levenslust van de kunstzinnige wereld van de jaren vijftig als de frictie die al snel in vooruitstrevend Amsterdam de kop opstak. Vriendschappen stagneerden na enkele jaren van euforie. Het feest van de bevrijding liep snel ten einde. Mijn ouders kregen nieuwe vrienden, die ook in de tuinsteden woonden met hun jonge gezinnen. Met de oude kameraden werd het ingewikkeld, mede door hun *dédain* voor die tuinsteden. Tenny, zoals Metten Koornstra onder zijn vrienden heette, had de gedenkwaardige woorden gesproken 'daar krijg je me met geen vier paarden naar toe'. Grotendeels heeft hij zich aan die voor hem ongewoon krachtdadige profetie gehouden maar niet helemaal, wat wel bij hem paste. Ik ben in zijn hevig stinkende Goggomobil, waar hij de achterraut had uitgesloopt voor een bijzonder transport ten behoeve van het Boekenbal, van de Lelylaan naar de Ringvaart gereden, knetterend langs het water in een tijd dat de anderen al in dure auto's reden. Het kwetsbare van bijzondere vriendschappen, voor mij essentieel voor de beleving van de plek op de foto, blijft buiten beeld, al kan je die er, ten onrechte, wel in ontwaren: het jonge gezin ziet de vrienden vertrekken.

Het ging om meer dan spanningen tussen ouderen en iets jongeren. Er ontstond ook professionele rivaliteit. Fotografen wilden allemaal wel mooie fotoboeken maken voor uitgeverij Contact, zoals Oorthuys, en dat veroorzaakte vetes. Ontwerpers meenden het recht te hebben te snijden in foto's, terwijl fotografen vonden dat ze de vormgeving net zo goed zelf konden verzorgen, en dat deed Oorthuys ook. Kunstenaars gingen ontwerpen. Zo liepen de vrienden van weleer elkaar voor de voeten.

De foto van Sloterhof maakt deel uit van vele herinneringen, die

voor mij betekenis geven aan het beeld dat zichzelf niet prijs geeft. Ik weet niet vanaf welk moment ik me deze foto herinner, maar ik heb het beeld al heel lang meegedragen. Later voegden zich daarbij enkele foto's van Aart Klein en Carel Blazer, andere vrienden van mijn ouders die ik bewonder. In wezen is mijn fascinatie meer op schilderijen gericht dan op foto's, maar wat ik zag in het Stedelijk Museum maakte veel minder indruk dan de contrastrijke foto's van de wederopbouw. De verf op de ateliers van Metten Koornstra en Melle oefenden wel grote aantrekkingskracht op me uit en ik vond het een sensatie hun werk te mogen zien, eerst met mijn vader, later alleen. Met foto's heb ik die band nooit zo sterk gehad, maar toch vertegenwoordigt die ene foto van Oorthuys iets wat ik in geen enkel schilderij terugvindt: een portret van de wereld van je jeugd op het moment van ontluikend besef over jezelf en de samenleving om je heen.